

Statusno pravo

Fizičke osobe

Pravne osobe

Izv. prof. dr. sc. Tomislav Karlović
Katedra za rimsko pravo
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Akademska godina 2019./2020.

Subjekti prava

- * Pravna sposobnost – sposobnost biti nositeljem prava i obveza
- * Djelatna sposobnost – sposobnost vlastitim očitovanjima volje proizvoditi određene pravne učinke, i to
 - * a) poslovna – učinke koje namjeravamo postići
 - * b) deliktna – učinke predviđene pravom, bez obzira jesu li namjeravani ili ne (odgovarati za protupravna djela)

Fizička osoba

- * postanak (odvajanje, živorođeno – Prokulovci glas / Sabinovci kretnje, perfektan porod – min 6 mj., ljudski oblik)
- * *Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur.*
- * *curator ventris* – skrbnik za interese nerođenog djeteta, u sporu oko nasljednih prava
- * status djeteta rođenog od ropkinje

- * 3 statusa – *libertatis, civitatis, familiae*

STATUS LIBERTATIS - ROPSTVO

- * ROB = RES
- * nema obitelji, *contubernium*, potpuna vlast gospodara (319. Konstantin ograničio *ius vitae ac necis*)
- * Status čovjeka u smrti – *locus religiosus*
- * može stjecati, ne i obvezivati osim: *noxae deditio* i *actiones adiecticiae qualitatis*

Actiones adiecticiae qualitatis

- * actio institoria
- * actio exercitoria
- * actio quod iussu

- * actio de peculio
- * actio de in rem verso

NEOGRANIČENA
ODGOVORNOST

OGRANIČENA
ODGOVORNOST

Postanak ropstva

- * nastaje: zarobljavanjem u ratu, rođenjem, prodajom *trans Tiberim*, prijevarnom prodajom, *contubernium* Rimljanke s robom, *servi poenae*
- * uz zarobljavanje:
 - * *ius postliminii* – nakon povratka iz zarobljeništva Rimljaninu oživljavaju sva prava, osim braka i posjeda
 - * *fictio legis Corneliae* – Rimljanin se smatra da je umro u trenutku zarobljavanja kao slobodan (radi valjanosti oporuke – za *testamenti factio activa* vidi u udžbeniku str. 405-406)

Prestanak ropstva - *manumissio*

- * civilne: *vindicta, censu, testamentaria + fideicommissaria*
- * pretorske: *inter amicos i per epistulam = Latini iuniani (19.g.n.e)*
- * carskog prava: *per mensam i in ecclesia*
- * ograničenja: *l. Fufia Caninia (2/3, 5/10, 10/30, 25/100, 100/500) i l. Aelia Sentia (20/30 godina)*

Ropstvu slični odnosi

- * imaju *status libertatis*, imovinski kao robovi
- * *in mancipio* – privremeno stanje (do cenza)
- * *Addictus*
- * *Nexus*
- * *Redempti ab hostibus*
- * *Auctoratus*
- * KOLONAT – *colonus* (322.g Konstantin)

Status civitatis i familiae

- * *Cives* – *ius suffragii, honorum, commercii, connubii*
- * *Latini* – *prisci, colonarii (ius Latii u provincijama), iuniani*
- * *peregrini*

- * *sui iuris* / *alieni iuris*

Capitis deminutio

- * Maxima
 - * *ius postliminii, fictio l. Corneliae*
- * Media
 - * *aqua et igni interdictio, deportatio*
- * Minima

Ograničenja pravne sposobnosti

- * a) klasna i socijalna pripadnost
- * b) vjera
- * c) ženski spol (lex Voconia, SC Vellaeianum)
- * d) čast – *intestabillitas, nota censoria, **infamia*** (*mediata i immediata*), *turpitude*

Ograničenja djelatne sposobnosti

- * a) dob – *infantes, impuberes infantia maiores, minores XXV annis (lex Plaetoria iz 191.g.pr.Kr. – prvotno samo kazna, ne poništenje posla – kasnije exceptio i restitutio in integrum)*
- * Konstantin punoljetnost 20/18g.
- * b) spol – *tutela mulierum*
- * c) zdravstveno stanje – *cura furiosi*
- * d) rasipništvo – *cura prodigi*

Pojam i vrste pravnih osoba

- * Pojam – socijalna tvorevina + pravna sposobnost
- * Korporacije - *universitas personarum*
- * Zaklade – *universitas rerum*
- * D. 3,4,7,1 (*Ulpianus libro decimo ad edictum*) ***Si quid universitati debetur singulis non debetur, nec quod debet universitas singuli debent.*** (Što se duguje udruženju (društvu, zajednici), ne duguje se pojedincima, niti što duguje udruženje, ne duguju pojedinci.)
- * u Rimu karakteristike pravnih osoba uglavnom vidljive kod države te municipija i kolonija – kao *universitas personarum*

D. 3.4. *Quod cuiuscumque universitatis nomine vel contra eam agatur* –
tužbe i tko ih podiže u ime i protiv udruženja (društva)

D. 3.4.1.1 *Gaius libro tertio ad edictum provinciale*

Quibus autem permissum est corpus habere collegii societatis sive cuiusque alterius eorum nomine, proprium est ad exemplum rei publicae habere res communes, arcam communem et actorem sive syndicum, per quem tamquam in re publica, quod communiter agi fierique oporteat, agatur fiat.

Kolegijima, ortaklucima ili nekim drugim (ustanovama) pod sličnim imenom, kojima je priznato pravo udruživanja, svojstveno je (da mogu), po ugledu na državu, imati zajedničku imovinu (stvari), zajedničku blagajnu i upravitelja ili sindika, koji, kao i u državi, sve što treba zajednički učiniti ili provesti, kada učini — to vrijedi.

D. 3.4.2 Ulpianus libro octavo ad edictum

- * *Si municipes vel aliqua universitas ad agendum det actorem, non erit dicendum quasi a pluribus datum sic haberi: hic enim pro re publica vel universitate intervenit, non pro singulis.*
- * Ako municipes ili drugo društvo imenuje tužitelja, neće biti rečeno da je imenovan u ime svih njih: jer on nastupa u ime republike ili društva, ne u ime pojedinaca.

D. 3.4.3 Ulpianus libro nono ad edictum

- * *Nulli permittitur nomine civitatis vel curiae experiri nisi ei, cui lex permittit, aut lege cessante ordo dedit, cum duae partes adessent aut amplius quam duae.*
- * Nikome se ne priznaje da sam nastupa pred sudom u ime gradske zajednice ili kurije, osim ako mu to zakon dopušta ili u slučaju šutnje (nevaženja) zakona mu je to dao ordo (senat gradske zajednice), uz prisutnost 2/3 ili više.

D. 3.4.7 *Ulpianus libro decimo ad edictum*

- * *pr. Sicut municipum nomine actionem praetor dedit, ita et adversus eos iustissime edicendum putavit. Sed et legato, qui in negotium publicum sumptum fecit, puto dandam actionem in municipes.* (Kao što pretor daje tužbu u ime municipija, isto tako je smatrao najpravednijim da da i protiv municipes. Tako i legatu, koji je u javnoj stvari imao troškove, smatram da će bit dana tužba protiv municipes.)
- * 1. *Si quid universitati debetur, singulis non debetur: nec quod debet universitas singuli debent.*
- * 2. *In decurionibus vel aliis universitatibus nihil refert, utrum omnes idem maneant an pars maneant vel omnes immutati sint. Sed si universitas ad unum redit, magis admittitur posse eum convenire et conveniri, cum ius omnium in unum reciderit et stet nomen universitatis.* (Kod dekuriona ili u drugim društvima nije bitno je li svi ostaju isti ili ostaje dio ili svi su promijenjeni. Osim ako društvo spadne na jednoga, ...)

Stjecanje legata i manumisije

- * *Ulpiani, Reg. 24,28 Civitatibus omnibus, quae sub imperio populi Romani sunt, legari potest: idque a divo Nerva introductum, postea a senatu auctore Hadriano diligentius constitutum est.*
- * *D. 40,3,1 Ulpianus libro quinto ad Sabinum Divus Marcus omnibus collegis, quibus coeundi ius est, manumittendi potestatem dedit.*
- * Svim gradovima koji su pod vlašću rimske države može se ostaviti legat. To je uveo božanski Nerva, a kasnije je Senat, na prijedlog Hadrijana, to potpunije propisao.
- * Božanski Marko je svim udruženjima, čije je osnivanje dozvoljeno, priznao pravo da mogu otpuštati robove (vršiti manumisiju).

Posjed i stjecanje od strane društva (municipija)

- * *D. 41,2,1,22 Paulus libro 50 quarto ad edictum Municipales per se nihil possidere possunt, quia universi consentire non possunt, forum autem et basilicam hisque similia non possident, sed promiscue his utuntur. sed Nerva filius ait, per servum quae peculiariter adquisierint et possidere et usucapere posse: sed quidam contra putant, quoniam ipsos servos non possideant.*
- * Municipiji ne mogu neposredno ništa posjedovati jer oni kao cjelina ne mogu izraziti svoju suglasnost. Međutim, trg, zgradu suda i tome slično ne posjeduju, nego se svi skupa njima koriste. Ipak, Nerva mlađi kaže da posebnu imovinu, koju posredstvom roba pribave, mogu i posjedovati i steći dosjelošću, ali neki misle suprotno tome, jer oni ni roba ne mogu posjedovati.
- * *D. 41,2,2 Ulpianus libro 70 ad edictum Sed hoc iure utimur, ut et possidere et usucapere municipes possint idque eis et per servum et per liberam personam adquiratur.*
- * Držimo se ovog pravnog principa da municipiji mogu i posjedovati i stjecati dosjelošću i da oni to pribavljaju i posredstvom robova i posredstvom slobodnih osoba.

Dolus

- * *D. 4,3,15,1 Ulpianus libro undecimo ad edictum Sed an in municipes de dolo detur actio, dubitatur. et puto ex suo quidem dolo non posse dari: quid enim municipes dolo facere possunt?. sed si quid ad eos pervenit ex dolo eorum, qui res eorum administrant, puto dandam. de dolo autem decurionum in ipsos decuriones dabitur de dolo actio.*
- * Sporno je da li se protiv municipija može podići tužba zbog prijevare (dolus). Mislim, da se, na osnovi njihove prevare, ne može dozvoliti, jer kako može municipij učiniti prevaru? — Ali, ako je municipij nešto stekao na osnovi dolusa onih koji upravljaju njegovom imovinom, mislim da se ta tužba može dozvoliti. Ako se, (dakle), radi o dolusu dekuriona, onda će se *actio de dolo* dati protiv samih tih dekuriona.

Teorije o pravnim osobama

- * 1. teorija fikcije – Savigny
- * 2. teorija realne egzistencije – Gierke
- * 3. teorija svrhe - Brinz
- * 4. teorija destinatarata - Ihering

Pravne osobe u Rimu

- * Rimska država – *aerarium*
- * *Fiscus*
- * Rimske općine, kolonije, municipiji

Obiteljsko pravo

Brak

Agnatsko srodstvo

- * Agnacija – srodstvo prema pripadnosti vlasti jednog *pater familias*
- * Kognacija – krvno srodstvo
- * Stupnjevi srodstva: “*Tot gradus quot generationes*” – (Toliko stupnjeva, koliko generacija (poroda).).
- * *Adfinitas* – tazbina, srodstvo s bračnim drugom

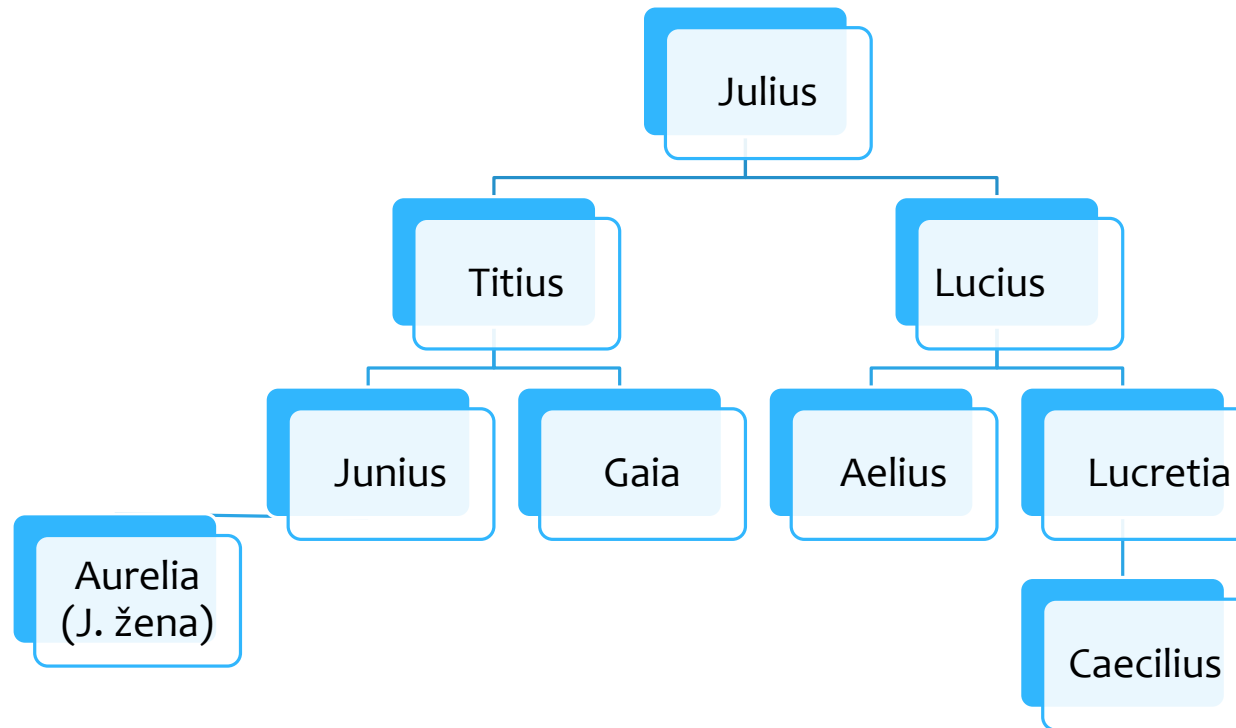
* D. 50,16,195 *Ulpianus libro 46 ad edictum*

1. Pogledajmo kako se izraz »familia« (porodica) upotrebljava: on ima različito značenje jer se odnosi i na osobe i na stvari. Na stvari, kao na primjer u Zakoniku XII ploča, gdje se kaže: »Neka nasljedstvo (porodica) pripadne najbližem agnatu«. Značenje riječi »familia« odnosi se na osobe kada zakon, govoreći o patronu i oslobođeniku, kaže »iz ove porodice« i »u ovu porodicu«, pa je sigurno da zakon ovdje govori o pojedinim osobama. 2. Naziv »familia« odnosi se i na određenu zajednicu koja se po njihovom posebnom ili po općem pravu sastoji od srodnika. Po posebnom pravu porodicom se naziva **više osoba koje su podložene jednoj vlasti, bilo po prirodi, bilo na osnovi prava, kao što su otac (porodice), majka (porodice), sin, kćerka i svi ostali koji za njima slijede, kao što su unuci, unuke i drugi**. Otac se naziva otac »porodice«, jer ima u kući vlast; opravdano je da se on ovim imenom naziva i onda kada nema sina. Potrebno je da ukažemo ne samo na njegovu osobu nego i na njegova prava; konačno, i maloljetnika nazivamo ocem porodice. Kada otac porodice umre, sve osobe koje su mu bile podređene osnivaju svaka svoju porodicu i svaki od njih dobije ime otac porodice. Isto se događa i s onim tko je emancipiran jer on, čim je postao osoba »sui iuris«, odmah ima i svoju porodicu. Po općem pravu porodicom nazivamo skup svih agnata, jer, iako je pater familias umro i pojedinci već imaju svoje posebne porodice, ipak se svi koji su (jednom) bili pod vlašću jednoga oca opravdano nazivaju porodica (familia), budući da su potekli iz jedne kuće i jednog roda.

- * *Gai, Inst. 1,156* Sunt autem agnati per virilis sexus personas cognatione iuncti, quasi a patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo, item patruus et patruus filius et nepos ex eo. at hi, qui per feminini sexus personas cognatione coniunguntur, non sunt agnati, sed alias naturali iure cognati, itaque inter avunculum et sororis filium non agnatio est, sed cognatio. item amitae, materterae filius non est mihi agnatus, sed cognatus, et invicem scilicet ego illi eodem iure coniungor, quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur.
- * **Agnati su osobe vezane srodstvom preko muškog spola, to jest krvni srodnici preko oca**, na primjer, brat rođen od istog oca, bratov sin ili njegov unuk, zatim stric, stričev sin i njegov unuk. **Ali osobe koje su u krvnom srodstvu preko ženskog spola nisu agnati, nego su druge vrsti srodnici po prirodnom pravu, (nazvani) kognati.** Stoga, između ujaka i sina sestre ne postoji agnacija, nego kognacija. Isto tako, sin moje tetke (po ocu) ili tetke (po majci) nije meni agnat, nego kognat i obrnuto, to jest i ja sam u odnosu prema njemu u istom (takvom) srodstvu, jer oni koji se rađaju (djeca) slijede očevu, a ne majčinu porodicu.

- * D. 38,10,10 *Paulus libro singulari de gradibus et adfinibus et nominibus eorum*
- * pr. Pravnik treba poznavati stupnjeve srodstva i tazbine jer po zakonu nasljedstvo i tutorstva obično prelaze na najbližeg agnata, ali, isto tako, i pretor ediktom daje *bonorum possessio*, najbližem kognatu; pored toga, po zakonu o javnom sudovanju, nismo dužni, ako to nećemo, svjedočiti protiv tazbine i kognata.
- * 2. Kognati su i osobe koje Zakonik XII ploča naziva agnatima, ali to su oni koji su u krvnom srodstvu preko oca iz iste porodice, a osobe koje su u krvnom srodstvu samo preko žena nazivaju se samo kognati.

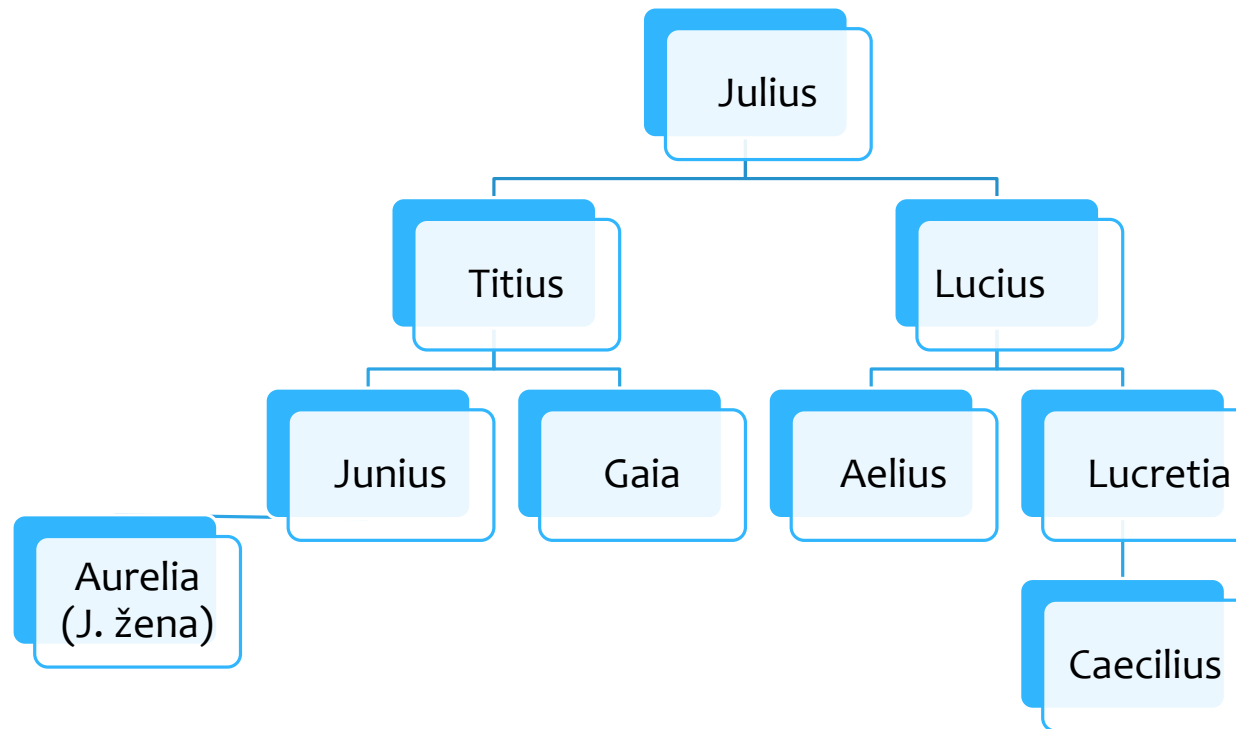
Shema za utvrđivanje stupnjeva srodstva

Odredite u kojem su stupnju srodstva:

1. Julius i Lucretia
2. Junius i Aelius
3. Gaia i Caecilius

Shema za utvrđivanje stupnjeva srodstva

Odredite u kojem su stupnju srodstva:

1. Julius i Lucretia – 2.
2. Junius i Aelius – 4.
3. Gaia i Caecilius – 5.

Brak

- * Brak = *matrimonium iustum* = faktična zajednica života muškarca i žene + volja da žive u braku (*affectio maritalis*)

VOLJA, NE ŽELJA!

- * *contubernium* (s robom), konkubinatski brak
- * *matrimonium iustum* (*ius connubii, ingenui*)

cum manu (3 načina sklapanja) - *sine manu*

Pretpostavke i zapreke za brak

- * Pretpostavke –
 - * *connubium*
 - * sposobnost (punoljetnost – spolna punoljetnost ili objektivno određeno godinama)
 - * pristanak *pater familias*
- * Zapreke –
 - * apsolutne (brak, ropstvo, vojska) i
 - * relativne (krvno srodstvo – civilno pravo 6. stupanj – klasično pravo 3.), tazbina, klasni i socijalni razlozi, vrijeme žalosti – 10-12 mj.)

- * Minimalna dob – 12 / 14 godina
- * D. 23.2.4 Pomponius libro tertio ad Sabinum
- * *Minorem annis duodecim nuptam tunc legitimam uxorem fore, cum apud virum explesset duodecim annos.*
- * Djevojka koja je udana kada je bila mlađa od 12 godina smatrat će se udana po pravu (zakonitom ženom) tek kada kod muža (u njegovoj kući) napuni 12 godina.

* D. 24,1,32,27 (Ulpianus libro 33ad Sabinum)

- * Si quis sponsam habuerit, deinde eandem uxorem duxerit cum non liceret, an donationes quasi in sponsalibus factae valeant, videamus. et Iulianus tractat hanc quaestionem in minore duodecim annis, si in domum quasi mariti in matura sit deducta: ait enim hanc sponsam esse, etsi uxor non sit. sed est verius, quod Labeoni videtur et a nobis et a Papiniano libro decimo Quaestionum probatum est, ut, si quidem praecesserint sponsalia, durent, quamvis iam uxorem esse putet qui duxit, si vero non praecesserint, neque sponsalia esse, quoniam non fuerunt, neque nuptias, quod nuptiae esse non potuerunt. ideoque si sponsalia antecesserint, valet donatio: si minus, nulla est, quia non quasi ad extraneam, sed quasi ad uxorem fecit et ideo nec oratio locum habebit.
- * Ako je netko (muškarac) imao zaručnicu, te ju je uzeo za ženu kada to nije dopušteno (zbog njezinih godina), vidimo jesu li darovanja dana za vrijeme zaručništva valjana. I Julijan raspravlja o ovom pitanju o djevojci mlađoj od 12 godina ako bude kao maloljetna dovedena za ženu (*in domum deductio* - neformalni oblik sklapanja braka), te kaže da je ona zaručena, a nije žena (supruga, udana). Ali je točnije, što je smatrao Labeo i smatramo i mi, te potvrđuje i Papinijan u 10. knjizi Pitanja, da ako su prethodile zaruke one i dalje traju, iako muž smatra da mu je ona postala ženom (suprugom), ali ako nisu prethodile zaruke, nema niti zaruka jer nisu sklopljene, niti braka, jer brak nije bio moguć. Ako su pak prethodile zaruke, valjano je darovanje; ako nisu, nisu valjana, jer nisu učinjena prema navodno trećoj osobi, već prema navodnoj ženi te stoga ni odluka (govor Septimija Severa) nije primjenjiva.

Pristanak strana

- * D. 23,1,11 (*Iulianus libro sexto decimo digestorum*) *Sponsalia sicut nuptiae consensu contrahentium fiunt: et ideo sicut nuptis, ita sponsalibus filiam familias consentire oportet.*
- * Zaruke, kao i brak, nastaju suglasnošću onih koji ih zaključuju; stoga je potrebno, kao i kod braka, da se i kćerka suglasi.
- *
- * D. 23,1,12 (*Ulpianus libro singulari de sponsalibus*) *Sed quae patris voluntati non repugnat, consentire intellegitur. Tunc autem solum dissentendi a patre licentia filiae conceditur, si indignum moribus vel turpem sponsum ei pater eligat.*
- * Ali ako se (kćerka) ne protivi očevoj volji, uzima se da je suglasna. Kćeri je dopušteno da se suprostavi ocu samo onda kada joj je on izabrao za zaručnika čovjeka nedoličnog ponašanja (morala) ili ozloglašenog

Monogamija

- * CJ. 9, 9, 18 *Imp. Valerianus et Gallienus AA. Et C. Theod.* (a. 258) *Eum qui duas simul habuit uxores sine dubitatione comitatur infamia. In ea namque re non iuris effectus, quo cives nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur.*
- * Onoga tko istovremeno ima dvije žene, izvan svake sumnje, prati infamija. To ne proizlazi iz pravnog propisa koji našim građanima zabranjuje da zaključuju više brakova, nego se vodi računa o namjerama.
- * CJ. 5,26,1 *Imp. Constantinus A. ad populum.* (a. 326) *Nemini licentia concedatur constante matrimonio concubinam penes se habere.*
- * Nikome nije dozvoljeno imati konkubinu ako mu brak još postoji.

- * Cicero De oratore, 1,40,183: ... *Quid? quod usu memoria patrum venit, ut paterfamilias, qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem praegnantem in provincia reliquisset, Romae alteram duxisset neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestato et ex utraque filius natus esset, mediocrisne res in contentionem adducta est, cum quaereretur de duobus civium capitibus et de puero, qui ex posteriore natus erat, et de eius matre, quae, si iudicaretur certis quibusdam verbis, non novis nuptiis fieri cum superiore divortium, in concubinae locum duceretur?*
- * I u vezi slučaja kojeg se sjećaju naši očevi, kada je *pater familias* koji je došao iz Hispanije u Rim i ostavio tamo trudnu ženu te oženio drugu u Rimu, bez ranijeg slanja obavijesti o rastavi prvoj, umro bez oporuke, a obje žene su rodile sinove te je nastao spor o pravima dvoje građana i o sinu kojeg je rodila kasnija (žena), i njegovoj majci, koja, ako bi bilo odlučeno da do rastave može doći samo određenim riječima, a ne drugim brakom, bila smatrana konkubinom?
- * NOVI BRAK DOKIDA STARI

Lex Iulia (18.g.pr.Kr.) et Papia Poppea (9.g.)

- * Brak – M 25-60 g., Ž 20-50 g., zabrane
- * *caelebes*
- * Djeca – M 1, Ž 3, Libertinka 4
- * *orbi*

- * zaruke

Lex Iulia de adulteriis

D. 48.5.25 pr.–1 (Macer libro primo Publicorum <Iudiciorum>)

- * (pr.) A husband is also allowed to kill his wife's adulterer, but, unlike with her father, not just any (adulterer). For the statute (the *lex Iulia* on adultery) provides that the husband is permitted to kill a man taken in his home — but not in his father-in-law's home — while in the act of adultery with his wife, provided that this man is a pimp or was previously an actor or went on the stage to dance or sing or was condemned in a public (criminal) trial and has not been restored to his former state or is the freedman of the husband or wife or of one of their parents or children — nor does it matter whether the slave was entirely theirs or held in common with another — or is a slave. (1) And it orders a husband who kills any of these persons to divorce his wife promptly.

D. 48.5.39.8 (Papinianus libro trigensimo sexto Quaestionum)

The Emperor Marcus Aurelius and his son Commodus (coreign: A.D. 175–180) sent this rescript: “If a husband, borne on a flood of anger, kills his wife whom he catches in adultery, he will at least not receive the penalty of the lex Cornelia on murderers.” For the deified Emperor Antoninus Pius (reign: A.D. 138–161) sent a rescript to Apollonius, as follows: “When a man does not deny that he killed his wife whom he caught in adultery, capital punishment can be remitted, since it is very hard to restrain legitimate anger, and his punishment should result from his doing more (than he should have) rather than from his having no duty to take revenge. So it will suffice, if he is of modest rank, that he be handed over to a life of hard labor; and if of more respectable rank, that he be relegated to an island.”

D. 48.5.2.2–4 (Ulpianus libro octavo Disputationum)

(2) The crime of pandering (lenocinium) is set out in the lex Iulia on adulterers, where a penalty is established against a husband who receives anything from his wife's adultery or who retains her after she is caught in adultery.

(3) But if a man allows his wife to misbehave and (thus) despises his own marriage and is not outraged at the contamination, the penalty for adultery is not inflicted on him.

(4) A man who says he acted (as an adulterer) because of the husband's pandering wants to lighten his own offense, but an offset of this sort is not permitted. So if an adultery defendant wishes to accuse the husband of pandering, he will not be listened to after he is accused.

Imovinski odnosi u braku

- * *sine manu* – odijeljena imovina
- * zabrana darovanja među supružnicima (D. 24.1.0. *De donationibus inter virum et uxorem*)
- * D. 24,1,1 (Ulpianus libro 32 ad Sabinum) *Moribus apud nos receptum est, ne inter virum et uxorem donationes valerent. Hoc autem receptum est, ne mutuo amore invicem spoliarentur donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate:*
- * (Kod nas je prihvaćeno putem običaja da darovanja između muža i žene nisu valjana. To je prihvaćeno da bi se izbjeglo njihovo osiromašenje zbog darova koji uslijed međusobne ljubavi nisu umjereni, već preko njihovih mogućnosti:)

Zabrana darovanja

- * D. 24,1,2 (Paulus libro septimo ad Sabinum) *Ne cesset eis studium liberos potius educendi. Sextus Caecilius et illam causam adiciebat, quia saepe futurum esset, ut discuterentur matrimonia, si non donaret is qui posset, atque ea ratione eventurum, ut venalicia essent matrimonia.* (Da im ne nestane volje za poduku djece. Sekst Cecilije je dodao i razlog da bi se često moglo dogoditi da dođe do rastave braka ako ne da onaj koji može, što bi dovelo do toga da brak postane prodaja.)
- * D. 24,1,3pr. (Ulpianus libro 32 ad Sabinum)... *ne concordia pretio conciliari viderentur neve melior in paupertatem incideret, deterior ditior fieret.* (... da ne bi bilo da je brak sklopljen zbog novca niti da bi bogatiji supružnik postao siromašniji i obrnuto.)

- * D. 24,1,3,10 (Ulpianus libro 32 ad Sabinum) *Sciendum autem est ita interdictam inter virum et uxorem donationem, ut ipso iure nihil valeat quod actum est: proinde si corpus sit quod donatur, nec traditio quicquam valet, et si stipulanti promissum sit vel accepto latum, nihil valet: ipso enim iure quae inter virum et uxorem donationis causa geruntur, nullius momenti sunt.* (Poznato je također da je darovanje između muža i žene zabranjeno, i da po samom pravu nije valjano što je izvršeno: tako ako je darovana stvar, *traditio* nema učinak, i ako je stipulirano ili upisano u blagajničku knjigu, nije valjano: naime po samom pravu ono što je izvršeno između muža i žene s ciljem darovanja, nema učinak.)

Iznimke – tj. ne smatraju se darovima

- * Pokloni za rođendan ili majčin dan (*arg. ex contr.* D. 24.1.31.8).
- * Novac primljen i potrošen na kućne potrepštine, parfeme i hranu za robove (D.24.1.31.9, *Pomponius libro 14 ad Sabinum*)
- * Korištenje i rad tuđih robova te život u kući (D. 24.1.18, D. 24.1.28.2)
- * Darovanje roba da bi ga se manumitiralo (Paul. Sent. 2.23.2)
- * D. 24.1.14 (*Paulus libro septuagesimo primo ad edictum*)

- * D. 24.1.14 (Paulus libro septuagesimo primo ad edictum) *Quod si vir uxori, cuius aedes incendio consumptae sunt, ad refectionem earum pecuniam donaverit, valet donatio in tantum, in quantum aedificii extractio postulat.*
- * Ako muž ženi čija je kuća izgorjela za njen popravak daruje novac, darovanje će biti valjano u onom opsegu koliko zahtijeva popravak.
- * D. 24.1.42 (Gaius libro undecimo ad edictum provinciale) *Nuper ex indulgentia principis Antonini recepta est alia causa donationis, quam dicimus honoris causa: ut ecce si uxor viro lati clavii peten<d>i gratia donet vel ut equestris ordinis fiat vel ludorum gratia.*
- * Nedavno, blagošću cara Antonina Pija dopušten je još jedan razlog darovanja (među supružnicima), koji nazivamo „honoris causa”: npr. ako žena daruje muža da bi mogao tražiti senatorski ili viteški status ili da bi organizirao igre.

Konvalidacija *post mortem*

- * *Fragmenta Vaticana 276 (Divi Diocletianus et Constantius) Si pater tuus nomine matris tuae de sua pecunia fundum comparavit donationis causa eique tradidit et decedens non revocavit id quod in eam contulisse videtur, intellegis frustra te velle experiri, cum oratione divi Severi huiusmodi donationes post obitum eorum, qui donaverunt, confirmentur.*
- * Ako je u ime tvoje majke ali koristeći svoj novac tvoj otac kupio zemljište i predao ga njoj, a prije smrti nije opozvao to što joj je prenio, razumiješ da tvoja želja da tužiš je neostvariva jer su prema *oratio cara Septimija Severa* takvi darovi potvrđeni (valjani) nakon smrti onih koji su izvršili darovanje.
- * Opoziv – npr. zalaganje zemljišta (D. 24.1.32.5)

- * D. 24,1,32, pr-2 *Ulpianus libro trigesimo tertio ad Sabinum*
- * Budući da je bilo takvo stanje u vezi s darovanjima između muža i žene, car naš Antonin August, prije smrti božanskog Severa svog oca, bio je, govorom održanim u Senatu, začetnik senatskog mišljenja donesenog za vrijeme konzulata Fulvija Emilijana i Numija Albina kojim je donekle ublažena ova strogost prava. Govor našega cara o potvrdi darovanja ne odnosi se samo na ona koja je učinila žena u korist muža, nego na sva darovanja između muža i žene u tom smislu, da po samom pravu stvari postaju vlasništvo onoga kome su darovane, tako da od toga nastaje civilna obveza, te da se tu može raditi i o pitanju primjene Falcidijeva zakona, čija primjena može, po mom mišljenju, doći u obzir u slučaju kada je testamentom potvrđeno ono što je darovano. Govor kaže: iako je dozvoljeno da se onaj koji je darovao može pokajati (opozvati dar), ipak je surovo i lakomo oduzeti nešto nasljedniku, možda i protiv posljednje volje onoga tko je darovao.

Imovinski odnosi

- * ***Presumptio Muciana***

- * D. 24,1,51 Pomponius libro quinto ad Quintum Mucium Quintus Mucius ait, cum in controversiam venit, unde ad mulierem quid pervenerit, et verius et honestius est quod non demonstratur unde habeat existimari a viro aut qui in potestate eius esset ad eam pervenisse. Evitandi autem turpis quaestus gratia circa uxorem hoc videtur Quintus Mucius probasse. (Q.M. kaže, ako je dvojbeno od koga je nešto došlo u ženinu imovinu, točnije je i poštenije da za ono što nije potvrđeno otkud joj, da se uzme da je dobila od muža ili osobe pod njegovom vlašću. Smatra se da je to uveo Q. Mucije da bi se izbjeglo nečasno ispitivanje oko ženine imovine.)
- * Većinsko stajalište smatra da je presumpcija uvedena za slučaj kada je muž legatom potvrdio da je sve što je dao ženi za života valjano, te stoga u slučaju sumnje oko toga kako i od koga dobila se smatra da joj je muž dao
- * Na taj način se izbjegavaju i optužbe nasljednika prema ženi
- * Legat uxoris causa parata vs. amotio rerum (optužba za krađu)

* **D. 32.45 Ulpianus libro 22 ad Sabinum**

- * Hoc legatum "uxoris causa parata" generale est et continet tam vestem quam argentum aurum ornamenta ceteraque, quae uxoris gratia parantur. Sed quae videantur uxoris causa parari? Sabinus libris ad Vitellium ita scripsit: quod in usu frequentissime versatur, ut in legatis uxoris adiciatur "quod eius causa parata sint", hanc interpretationem optinuit, quod magis uxoris causa quam communis promiscuique usus causa paratum foret. Neque interesse visum est, ante ductam uxorem id pater familias paravisset an postea an etiam ex his rebus quibus ipse uti soleret uxori aliquid adsignavisset, dum id mulieris usibus proprie adtributum esset.

C. 5.16 De donationibus inter virum et uxorem et a parentibus in liberos factis et de ratihabitione

- * C. 5.16.6. Imperator Alexander Severus . *Etiam si uxoris tuae nomine res quae tui iuris fuerunt depositae sunt, causa proprietatis ea ratione mutari non potuit, etsi donasse te uxori res tuas ex hoc quis intellegat, cum donatio in matrimonio facta prius mortua ea quae liberalitatem excepit irrita sit. 1. Nec est ignotum, quod, cum probari non possit, unde uxor matrimonii tempore honeste quaesierit, de mariti bonis eam habuisse veteres iuris auctores merito credidissent.* * ALEX. A. NEPOTIANO. (Anno 229)
- * The same Emperor to Nepotianus. Although things which belonged to you were deposited in the name of your wife, the right of ownership could not be changed in that manner, even though one might understand from it that you gave your property to your wife, since a gift made during marriage is void if the person who was the recipient of the generosity dies first. **1. Nor is it unknown that if it could not be shown from what source she, during marriage, honestly acquired property, it was by the ancient founder of the law believed it to have been obtained from her husband.**

Dos i donatio ante nuptias

- * D. 23,3,0 De iure dotium
- * NEMA MIRAZA BEZ BRAKA - D. 23,3,3 (Ulpianus libro 63 ad edictum)
Dotis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quae consistere non possunt: neque enim dos sine matrimonio esse potest. Ubi cumque igitur matrimonii nomen non est, nec dos est.
- * oblici – profecticia i adventicia
- * D. 23,3,5 (Ulpianus libro 31 ad Sabinum) pr. *Profecticia dos est, quae a patre vel parente profecta est de bonis vel facto eius. 1. Sive igitur parens dedit dotem sive procurator eius sive iussit alium dare sive, cum quis dedisset negotium eius gerens, parens ratum habuerit, profecticia dos est. ... 9.... Esse igitur dotem istam adventiciam Iulianus ait: et ita utimur.*

- * Miraz je dio muževljeve imovine – što ako je dan prije braka? – D. 23,3,73 (Ulpianus libro 31 ad Sabinum)
- * Razlika *dos* – *parapherna* D. 23,3,9,3 (Ulpianus libro 31 ad Sabinum) – uloga popisa, ne prijenos vlasništva
- * D. 23,3,15 (Pomponius libro 14 ad Sabinum) i 16 (Ulpianus libro 34 ad Sabinum) - miraz= prodaja

- * *dos* (miraz) – *promissio dotis, dictio dotis, datio dotis*
- * povrat miraza – *cautio rei uxoriae, actio rei uxoriae, actio ex stipulatu*
- * *lex Iulia de adulteriis (de fundo dotali)* – zabrana zalaganja, prodaja uz odobrenje
- * *donatio ante nuptias*

Actio rei uxoriae – žena je aktivno legitimirana Tituli ex Corpore Ulpiani 6.6-7

(6) Nakon rastave braka žena sama, ako je *sui iuris*, ima pravo tužiti sa *actio rei uxoriae*, tj. za povratak miraza. Ali ako se nalazi pod vlašću oca, otac praćen kćerkom ima pravo tužiti glede miraza, bez obzira je li *dos adventicia* ili *profecticia*. (7) Ako žena umre nakon rastave braka, njezin nasljednik ima pravo podići tužbu samo ako je muž odgađao sa vraćanjem miraza.

Rastava braka

- * slobodno
- * oblici rastave – *diffarreatio*, *remancipatio*
- * izjava o rastavi – *repudium*
- * razlozi- uvode se tek u postklasičnom pravu
- * Teodozije II.- *libellus repudii* (7 svjedoka)
- * Justinijan – *repudium ex iusta causa.....*

Patria potestas

- * Pojam
- * Osobne ovlasti – *ius vitae ac necis (consilium)*, *ius vendendi*, *ius vindicandi*, pristanak kod braka
- * Imovinska vlast

Ius vitae – pravo oca na život nerođenog djeteta

- * D. 47,11,4 (Marcianus libro primo regularum) *Divus Severus et Antoninus rescripserunt eam, quae data opera abegit, a praeside in temporale exilium dandam: indignum enim videri potest impune eam maritum liberis fraudasse.*
(Božanski Sever i Antonin su odgovorili u svom reskriptu da ženu koja počini pobačaj praeses treba poslati u izgon: nedostojno je naime da žena nekažnjeno prevari muža i oduzme mu potomstvo.)
- * D. 48,19,39 (Tryphoninus libro decimo disputationum) *Cicero in oratione pro Cluentio Habito scripsit milesiam quandam mulierem, cum esset in asia, quod ab heredibus secundis accepta pecunia partum sibi medicamentis ipsa abegisset, rei capitalis esse damnatam. Sed et si qua visceribus suis post divortium, quod praegnas fuit, vim intulerit, ne iam inimico marito filium procrearet, ut temporali exilio coerceatur, ab optimis imperatoribus nostris rescriptum est.*

Ius necis - sinovi

- * D. 48.9.5 (Marcianus libro quarto decimo Institutionum) *Divus Hadrianus fertur, cum in venatione filium suum quidam necaverat, qui novercam adulterabat, in insulam eum deportasse, quod latronis magis quam patris iure eum interfecit: nam patria potestas in pietate debet, non atrocitate consistere.* (Hadrijan je donio odluku da oca koji je ubio sina u lovu, a koji je činio preljub s maćehom, deportira na otok, jer je ubio prije kao kriminalac, nego po pravu oca: naime, patria potestas se treba ogledati u pijetetu, ne u okrutnosti.)
- * D. 48.8.2 (Ulpianus libro primo de Adulteriis) *Inauditum filium pater occidere non potest, sed accusare eum apud praefectum praesidemve provinciae debet.* (Otac ne smije ubiti sina bez saslušanja, već ga treba optužiti pred prefektom ili namjesnikom provincije.)
- * Opća zabrana od Valentinijana – 4.st.

Ius necis - kćeri

- * D. 48.5.21 (*Papinianus libro primo de adulteriis*) *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia quam in potestate habet: itaque nemo alius ex patribus idem iure faciet: sed nec filius familias pater.* (**Pravo ubiti preljubnika i kćer ima samo otac pod čijom je ona vlašću: stoga nitko od drugih očeva nema to pravo, niti otac koji je pod vlašću svog oca**).
- * Pravo ubiti preljubnika ima muž (određene vrste – gladijatore, svodnike, glumce, kriminalce, vlastite oslobođenike itd.) ako ih uhvati na djelu, no on ne može ubiti ženu, to može samo otac, i to mora oboje istovremeno ako ih uhvati kod svoje kuće ili njenog muža; u protivnom će biti optužen za ubojstvo

Ius necis - kćeri

Coll. 4.8.1. (Papinianus libro singulari de adulteris)

Cum patri lex regia dederit in filium vitae necisque potestatem, quod bonum fuit lege comprehendi, ut potestas fieret etiam filiam occidendi, velis mihi rescribere; nam scire cupio. Respondit: numquid ex contrario praestat nobis argumentum haec adiectio, ut non videatur lex non habenti dedisse, sed occidi eam cum adultero iussisse, ut videatur maiore aequitate ductus adulterum occidisse, cum nec filiae pepercerit ?

Kada su ocu stari zakoni dali *ius vitae ac necis* spram sina, zašto je onda u ovaj zakon uvršteno i pravo ubiti kćer, molim te odgovori mi; naime želim znati. Odgovor: u tom pitanju da li nam ovaj dodatak daje argumentom *ex contrario* da se ne može uzeti da je njime dano pravo onome tko ga nije ranije imao, već je naredio da ju ubije zajedno sa ljubavnikom, zato da bi bilo pravednije ubiti preljubnika, jer nije poštedio i kćer.

Ius vindicandi

- * Otac u pravilu ima pravo na skrbništvo nad djetetom što proizlazi iz njegove *patria potestatis*
- * Iznimke – D.40.30.1.3 i D.43.30.3.5 (oba Ulp.) – Antonin Pio dekretom odlučio (sudski spor) da dijete može živjeti kod majke ako otac nemoralan, no ne prestaje njegova patria potestas – odluka kasnije citirana i širen doseg (razlozi)
- * *Vindicatio filii* ili *interdictum de liberis exhibendis, item ducendis* (pr. da bi se dijete dovelo na sud radi dokazivanja potestas)

Pristanak na brak (i iznimno pravo na rastavu braka)

- * D. 23.2.2 *Paulus libro 35 ad edictum Nuptiae consistere non possunt nisi consentiant omnes, id est qui coeunt quorumque in potestate sunt.* (Brak se ne može sklopiti bez suglasnosti svih, tj. onih koji ulaze u brak i onih u čijoj su vlasti).
- * D. 23.2.3 *Paulus libro primo ad Sabinum Si nepotem ex filio et neptem ex altero filio in potestate habeam, nuptias inter eos me solo auctore contrahi posse Pomponius scribit et verum est.* (Ako imam u vlasti unuka od jednog sina i unuku od drugoga, za brak je dovoljna samo moja suglasnost, što piše Pomponije i istina je. – ali, D. 23.2.16 kaže: za brak unuka je potrebna i suglasnost oca pod vlašću, kod unuke ne)
- * „piše Pomponije” – očito su drugi pravници mislili drukčije

Pristanak na brak

- * Bez pristanka oca brak je nevaljan (kod žene dovoljno da se ne protivi)
- * No, ako otac kasnije izjavi da odobrava brak, (p)ostaje valjan – slučaj zarobljeništva (FV 102)
- * *Pater familias* duševno bolestan? – od pol. 2. st. može (potvrdio Justinijan u C.5.4.25)
- * *Pater familias* u zarobljeništvu – čekati 3 godine (D. 23.2.9-10, 11 – Julijan daje i pravo bez čekanja ako je osoba pogodna)

Otac koji ima vlast traži rastavu

- * PS 5.6.15 – Antonin Pio (138.-161) – otac ne može rastaviti skladan brak
- * PS 2.19.2 - Paulus objašnjava – brak se ne može sklopiti bez volje oca, no on ne može tražiti rastavu jer preteže javni interes nad privatnim interesima
- * C. 5.17.5 (Imp. Diocl. et Maximianus, pozivom na Marka Aurelija, 294.) - dozvoljeno ocu da se predomisli glede suglasnosti samo ako postoji opravdan interes (*magna et iusta causa intervenente*)

Imovina djece

- * *Peculium*:
 - * 1) *profecticum*
 - * 2) *castrense* (slobodno oporučno raspolaganje)
 - * 3) *quasi-castrense* (jednak prethodnom)
- * *Bona adventicia* (od Konstantina – vlasništvo djece)
- * Od Antonina Pija dužnost uzdržavanja roditelja

Postanak i prestanak p.p.

- * 1) Rođenjem
- * *Pater est quem nuptiae demonstrant.*
- * Brak -182 u braku / + 300 dana nakon
- * 2) *Arrogatio*
- * 3) *Adoptio*
- * *Adoptio naturam imitatur.*
- * 4) *Legitimatio*
- * *Emancipatio – Si pater filium ter venum...*

Rođenje - *matrimonium iustum*

- * Kod rasprave koga se ne može zvati na sud (tužiti) – roditelje
- * D. 2.4.4.3. (*Ulpianus libro quinto ad edictum*) *Parentes etiam eos accipi Labeo existimat, qui in servitute susceperunt: nec tamen, ut Severus dicebat, ad solos iustos liberos: sed et si volgo quaesitus sit filius, matrem in ius non vocabit*, (pod pojmom roditelji uzimaju se i oni koji su u ropstvu rodili djecu: ne samo, kao što Sever je govorio, djeca rođena u rimskom braku: čak i kad je sin rođen van braka, ne može tužiti majku)
- * D. 2.4.5 (*Paulus libro quarto ad edictum*) ***Quia semper certa est, etiam si volgo conceperit: pater vero is est, quem nuptiae demonstrant.*** (Jer je majka uvijek sigurna, čak i kad začme izvan braka: otac je uistinu onaj na koga ukazuje brak.)
- * Brak -182 u braku / + 300 dana nakon

Rođenje

- * Zaštita interesa roditelja i djeteta – SC Plancianum (za vrijeme Vespazijana (69-79) – majka je dužna u roku 30 dana od rastave braka dati obavijest ocu da je trudna da bi on imenovao osobe koje će biti uz nju, posebno kod poroda, ili da bi mogao odbiti očinstvo; ako ne odgovori, smatrat će se da je priznao očinstvo – D. 25.3.1 (Ulp.)
- * No žena može tražiti da se ustanovi očinstvo i kasnije, no nema presumpcije u korist djeteta

Adrogatio

- * *Comitia curiata + pontifex maximus* —————> *pontifex + 30 liktora* → *per rescriptum principis*
- * 60.g. + nema djece, >18g.
- * D. 1.7.15.2 (Ulp. 26 ad Sab.) *In adrogationibus cognitio vertitur, num forte minor sexaginta annis sit qui adrogat, quia magis liberorum creationi studere debeat: nisi forte morbus aut valetudo in causa sit aut alia iusta causa adrogandi, veluti si coniunctam sibi personam velit adoptare.* (Kod adrogacije ispitivanje se odnosi na to je li adrogant mlađi od 60 godina, jer bi tad trebao pokušati s prokreacijom: osim ako je zbog bolesti ili nemoći ili postoji drugi valjan razlog za posvojenje, na primjer ako želi posvojiti nekoga s kim je u srodstvu.)

Adrogatio

- * D. 1.7.15.3 (Ulp. 26 ad Sab.) *Item non debet quis plures adrogare nisi ex iusta causa, sed nec libertum alienum, nec maiorem minor.* (Isto tako ne može nitko posvojiti više osoba, osim ako postoji opravdan razlog, niti oslobođenika ni minora).
- * samo muške osobe adrogiraju i adrogirani su – u principatu adrogirane i žene (Gaj spominje), a od Antonina Pija i minori (pupile mogu posvajati samo rođaci)

Adrogatio i adoptio – 18 g. razlike

- * D. 1.7.40.2 (*Modestinus libro primo differentiarum*) *Non tantum cum quis adoptat, sed et cum adrogat, maior esse debet eo, quem sibi per adrogationem vel per adoptionem filium facit, et utique plenae pubertatis: id est decem et octo annis eum praecedere debet.* (Ne samo kad se vrši adopcija, već i *adrogatio*, stariji mora biti onaj koji drugoga čini sinom, i tako da je punoljetan, tj. da je **18 godina stariji od posvojenika.**) – za oba oblika

Adoptio

- * *Alieni iuris*
- * 3-kratna prodaja + *in iure cessio*
- * Može bit svatko adoptiran, žene mogu adoptirati od Dioklecijana (Gai Inst. 1.104 – još ne: „Žene zasigurno ne mogu adoptirati na bilo koji način, kako nemaju vlast ni nad vlastitom djecom.”)
- * Kod redovne adopcije – samo muž adoptira, ne i žena; sa ženom adoptirani sin nije u srodstvu (*sine manu* brak), no sa kćeri je zabrana braka
- * ne može se 2 puta adoptirati ista osoba

Legitimatio

- * *Legitimatio:*

- * 1) *per subsequens matrimonium* (brak moguć u trenu začeća, pristanak djeteta i ugovor)

- * 2) *per oblationem curiae*

- * 3) *per rescriptum principis*

- * Nov. 74 *Si quis ergo non habens filios legitimos, naturales autem tantummodo, ipsos quidem suos facere voluerit, mulierem vero aut non habet penitus, aut (quae) non sine delicto sit aut quae non appareat habeat aut secundum quandam legem ad matrimonium praepeditam, damus ei fiduciam nova quadam et nunc adinventam a nobis via ad legitimorum ius perducere naturales, procul dubio suis in talibus casibus non existentibus.* (Ako, dakle, netko nema bračne djece, nego samo vanbračnu, pa hoće da ih učini svojim nasljednicima, a žene ili uopće nema, ili je ona koju ima kazneno gonjena ili koja mu ne odgovara ili kojoj je po nekom zakonu zabranjeno zaključenje braka, dajemo mu novu nadu, put koji smo mi sada pronašli, da vanbračnu djecu može učiniti bračnom, razumije se u slučaju da nema svojih nasljednika.)

Emancipatio

- * *Gai, Inst. 1,130—132 Praeterea exeunt liberi virilis sexus de parentis potestate, si flamines Diales inaugurentur, et feminini sexus, si virgines Vestales capiantur. 131. Olim quoque, quo tempore populus Romanus in Latinas regiones colonias deducebat, qui iussu parentis in coloniam Latinam nomen dedissent, desinebant in potestate parentis esse, quia efficerentur alterius civitatis cives. 132. Praeterea emancipatione desinunt liberi in potestate parentum esse, sed filius quidem tribus mancipationibus, ceteri vero liberi, sive masculini sexus sive feminini, una mancipatione exeunt de parentum potestate; lex enim XII tabularum tantum in persona filii de tribus mancipationibus loquitur his verbis: 'si pater ter filium venum duit, a patre filius liber esto. eaque res ita agitur: mancipat pater filium alicui; is eum vindicta manumittit: eo facto revertitur in potestatem patris; is eum iterum mancipat vel eidem vel alii (sed in usu est eidem mancipari) isque eum postea similiter vindicta manumittit; eo facto rursus in potestatem patris revertitur. tertio pater eum mancipat vel eidem vel alii (sed hoc in usu est, ut eidem mancipetur) eaque mancipatione desinit in potestate patris esse, etiamsi nondum manumissus sit, sed adhuc in causa mancipii.*
- * Pored toga, djeca muškog spola izlaze ispod očinske vlasti ako postanu Jupiterovi svećenici, a ona ženskog spola ako postanu djevice Vestalke. (131) Nekada je, također, u doba kada su Rimljani odlazili u latinske kolonije, sin koji je po očevom nalogu odselio u latinsku koloniju, prestajao biti pod očinskom vlašću jer je postajao građanin drugog grada. (132) **Uz to, djeca i emancipacijom prestaju biti pod očinskom vlašću. Ali sin (samo) trokratnom mancipacijom, dok ostala djeca, bilo da su muškoga ili ženskoga spola, jednokratnom mancipacijom izlaze ispod očinske vlasti. Naime, Zakonik XII ploča jedino kod osobe sina govori o tri mancipacije, i to ovim riječima: »Ako otac sina tri puta proda, nek sin bude slobodan od oca«.** Taj se posao ovako obavlja: otac nekome sina mancipira. Ovaj ga na osnovi *vindicta* manumitira; time se on ponovo vraća pod očevu vlast. Ovaj (otac) ga ponovo mancipira istoj ili drugoj osobi (ali običaj je da se to čini istoj), a taj ga ponovo, na isti način, na osnovi *vindicta*, manumitira; time se on ponovno vraća pod očevu vlast. Po treći put ga otac mancipira ili istome ili drugoj osobi (ali običaj je da se to čini istoj), pa tom mancipacijom on prestaje biti pod očevom vlasti premda još nije manumitiran, al sada to biva po osnovi mancipija. Ako sin obavlja javne funkcije, uzima se da je u istom položaju kao da je *pater familias*, na primjer kada obavlja magistraturu ili kada je postavljen za tutora.

Emancipatio

MANCIPANT

mancipatio 3x

MANCIPATAR

oslobađanje 3x, ili 2x i treći put *remancipatio*

Emancipatio

- * Anastazije 531. g. uvodi novi oblik
- * izjava *patris familias*, pristanak *filiu familias*, priloženo odobrenje carskim reskriptom
- * Justinijan ukida potrebu carskog odobrenja
- * *emancipatus* postaje *sui iuris*
- * gubi sva prava prema bivšem ocu i obitelji
- * zadržava *peculium profecticiu* (osim ako ga otac ne oduzme), *peculium castrense* i *peculium quasi castrense*
- * na *bona adventicia* prestaje očevo *ususfructus*; kao nagradu je morao dati ocu pola, odnosno kod Justinijana *ususfructus* na pola

Tutela i cura

- * zaštita određenih osoba i njihove imovine
- * *pupilli / pupillae i mulieres*
- * usko vezano za nasljeđivanje i upravljanje imovinom
- * postupna koncentracija na interese štićenika / žene
- * *tutela legitima* (najbliži agnat), *tutela testamentaria* (oporučno određenje), *tutela dativa* (određuje lokalna vlast)

Tutela i cura

- * **D. 26,1,1, pr** (*Paulus libro trigesimo octavo ad edictum*) *Tutela est, ut Servius definit, vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem sua sponte se defendere nequit, iure civili data ac permissa.* (Tutorstvo je, kako to definira Servije, sila i ovlaštenje nad slobodnom osobom radi zaštite onoga tko se zbog svoje maloljetnosti sam ne može braniti (zastupati), određena i dopuštena civilnim pravom.)
- * **D. 26,1,1,1** (*Paulus libro trigesimo octavo ad edictum*) *Tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, ex que re ipsa nomen ceperunt: itaque appellantur tutores quasi tutores atque defensores, sicut aeditui qui aedes tuentur.* (Tutori su osobe koje imaju tu silu i ovlaštenje, od kojega potječe i njihovo ime, jer se tutori tako nazivaju budući da su neke vrsti zaštitnika i branitelja, isto onako kako se i čuvari hramova nazivaju tako jer čuvaju zgrade (hramove).)
- * **Justiniani, Inst. 1,21pr.** *Et tutelam et curam placuit publicum munus esse.* (Odlučeno je da se i tutorstvo i kuratorstvo smatraju javnom obvezom.)

Tutela

- * *Ulpiani, Reg. 11,1* Tutores constituuntur tam masculis quam feminis. Sed masculis quidem impuberibus dumtaxat propter aetatis infirmitatem, feminis autem tam impuberibus quam puberibus, et propter sexus infirmitatem et propter forensium rerum ignorantiam. (Tutori se postavljaju muškarcima i ženama, ali muškarcima samo maloljetnim, dakle samo dok su još u nejakoj dobi, a ženama i maloljetnima i punoljetnima zbog slabosti njihovog spola i nepoznavanja sudskih poslova.)
- * *Ulpiani, Reg. 11,25* Pupillorum pupillarumque tutores et negotia gerunt et auctoritatem interponunt. (Tutori za maloljetnike i maloljetnice i obavljaju (vode) poslove i daju suglasnost (odobrenje), ...a tutori žena jedino daju svoju suglasnost.)

Tutela impuberum

- * Načini postavljanja – *legitima* (nemogućnost odbijanja, ali dopuštena *in iure cessio*), *testamentaria* (nemogućnost prenošenja kao legitima, ali moguća *abdicatio*), *dativa* (*munus publicum* – nemogućnost odbijanja (dopuštene određene *excusationes* ili imenovanje boljeg (*potioris nominatio*)))
- * Ovlasti – *administratio*
- * *Auctoritatis interpositio*
- * Odgovornost tutora – *accusatio suspecti tutoris* (ZXIIP, oporučni, *a. popularis*), *actio rationibus distrahendis* (ZXIIP, t. *legitimus*), *actio tutelae directa i contraria*

Tutela impuberum

- * reforme u carskom pravu
 - * zabrana davanja *auctoritatis interpositio* u poslu u kojem tutor ima interes
 - * davanje osiguranja (*cautio*) prilikom započinjanja tutorstva
 - * dužnost popisa pupilove imovine, prodaje lako kvarljivih stvari, ulaganja glavnice
 - * zabrana darovanja, prodaje i zalaganja seoskih i suburbanih zemljišta, odnosno općenito
 - * kasnije mogućnost preuzimanja posjeda, stjecanja vlasništva, zastupanja pupila etc.

- * D. 26,4,1pr. (*Ulpianus libro quarto decimo ad Sabinum*) *Legitimae tutelae lege duodecim tabularum adgnatis delatae sunt et consanguineis, item patronis, id est his qui ad legitimam hereditatem admitti possint: hoc summa Providentia, ut qui sperarent hanc successionem, idem tuerentur bona, ne dilapidarentur.* (Zakonsko je tutorstvo po Zakoniku XII ploča pripadalo agnatima, krvnim srođnicima i patronima; to jest svima onima koji mogu biti pozvani i na zakonsko nasljeđivanje. To je učinjeno s najvećom pažnjom, da bi oni koji se mogu nadati ovom nasljeđu čuvali imovinu kako ona ne bi bila rasuta.)
- * D. 26,4,9 (*Gaius libro duodecimo ad edictum provinciale*) *Si plures sunt adgnati, proximus tutelam nanciscitur et, si eodem gradu plures sint, omnes tutelam nanciscuntur.* (Ako ima više agnata, najbliži obavlja tutorstvo, a ako ih je više istog stupnja (srođstva), svi zajedno obavljaju tutorstvo.)
- * *Ulpiani, Reg. 11,14 Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege duodecim tabularum, his verbis: 'uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto': qui tutores dativi appellantur.* (Po testamentu poimenično određeni tutori potvrđeni su istim Zakonikom XII ploča ovim riječima: »Kako netko odredi o svojoj imovini i tutorstvu, tako neka bude (pravo)« — pa se ovi tutori nazivaju danim (*dativi*).)

Obveza sastavljanja inventara

- * *Gai, Inst. 1,185 Si cui nullus omnino tutor sit, ei datur in urbe Roma ex lege Atilia a praetore urbano et maiore parte tribunorum plebis, qui Atilianus tutor vocatur; in provinciis vero a praesidibus provinciarum ex lege Iulia et Titia.* (Ako netko uopće nema tutora, tutora će mu odrediti, u Rimu, prema Atilijevom zakonu, gradski pretor i veći broj pučkih tribuna. Takav se tutor naziva atilijanski; u provinciji (to isto čine) upravitelji provincija na osnovi Julijeva i Ticijeva zakona.)
- * *CJ. 5,37,24 Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano pp. (a. 396) Tutores vel curatores, mox quam fuerint ordinati, sub praesentia publicarum personarum inventarium sollemniter rerum omnium et instrumentorum facere curabunt. Aurum argentumque et quidquid vetustate temporis non mutatur, si in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custodia collocent, ita tamen ut ex mobilibus aut praedia idonea comparentur aut, si forte (ut adsolet) idonea non potuerint inveniri, iuxta antiqui iuris formam usurarum crescat accessio, quarum exactio ad periculum tutoris pertinet.* (Tutori ili kuratori, čim budu određeni, trebaju se odmah pobrinuti da u prisustvu službenih osoba sastave propisno inventar svih stvari i onog što tim stvarima pripada. Ako se u imovini maloljetnika nađe zlato, srebro ili drugo što se starošću ne kviri, to treba smjestiti radi čuvanja na najsigurnije mjesto, ali tako da se od tih (pokretnina) kupe ili pogodna zemljišta ili, kako se i to događa kad se takva ne mogu naći, treba, kako je već po starom pravu uobičajeno, to dati (u zajam) da bi njegova vrijednost rasla s kamatama koje tutor treba da ubire na svoj rizik.)

Odgovornost tutora

- * po Zakoniku XII ploča deliktna odgovornost : *actio rationibus distrahendis* i *accusatio suspecti tutoris*
- * *actio rationibus distrahendis*
 - * privatna tužba pupila
 - * usmjerena na novčanu kaznu
 - * protiv tutora legitimusa koji je pronevjerio pupilovu imovinu
- * *accusatio suspecti tutoris*
 - * *actio popularis* (svi osim pupila)
 - * usmjerena na prestanak tutorstva
 - * prijevara ili pronevjera
 - * u početku vjerojatno protiv testamentarnog tutora

Odgovornost tutora

- * *actio tutelae* (od 1. st. pr. Kr.)
 - * nakon tutorstva
 - * tutor odgovara za svu nastalu štetu, mora vratiti stvari i položiti račune
 - * ne djeluje protiv onoga koji ne obavlja svoje dužnosti – *tutor cessans* (kasnije se uvodi *actio tutelae utilis*)
 - * infamna tužba (osim utilitetne)
- * zakonsko založno pravo pupila na imovini tutora
- * protuzahtevi tutora – *actio tutelae contraria*

Odgovornost

- * D. 26,7,33pr. *Callistratus libro quarto de cognitionibus* A tutoribus et curatoribus pupillorum eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarum, quam pater familias [rebus suis] ex bona fide praeberere debet. (Od tutora i kuratora maloljetnika traži se ista pažnja pri upravljanju maloljetnikovom imovinom kakvu treba da pokaže pater familias postupajući bona fide u upravljanju vlastitom imovinom.)
- * D. 27,3,1, pr-1 *Ulpianus libro trigesimo sexto ad edictum* In omnibus quae fecit tutor, cum facere non deberet, item in his quae non fecit, rationem reddet hoc iudicio, praestando dolum, culpam et quantam in suis rebus diligentiam. Unde quaeritur apud Iulianum libro vicensimo primo digestorum, si tutor pupillo auctoritatem ad mortis causa donationem accommodaverit, an tutelae iudicio teneatur. et ait teneri eum: nam sicuti testamenti factio, inquit, pupillis concessa non est, ita nec mortis quidem causa donationes permittendae sunt. **(Za sve što je učinio tutor, a što nije trebao da čini, kao i za ono što je (po dužnosti) učinio treba da položi račun, u tom smislu da on odgovara za *dolus*, *culpa* i *culpa levis in concreto*. Stoga Julijan u dvadeset prvoj knjizi Digesta postavlja pitanje da li tutor koji je dao odobrenje maloljetniku za darovanje za slučaj smrti odgovara po *actio tutelae*. (Julijan dalje) tvrdi da odgovara, jer isto onako kako maloljetnicima nije dopušteno da prave testament, tako im, kaže on, nije dopušteno ni da čine darovanje za slučaj smrti.)**
- * D. 27,3,4, pr *Paulus libro octavo ad Sabinum* Nisi finita tutela sit, tutelae agi non potest: finitur autem non solum pubertate, sed etiam morte tutoris vel pupilli. (Dok tutorstvo nije prestalo, ne može se voditi spor protiv tutora, a ono prestaje ne samo punoljetnošću nego i smrću tutora ili maloljetnika.)

Prestanak tutorstva

- * muškarci stjecanjem doraosti (*pubertas*), po Justinijanovom pravu 14. godina
- * žene ostaju pod tutorstvom
- * smrt, *capitis deminutio maxima* ili *media* tutora (kod legitimusa i *minima*)
- * razrješenje tutora
- * ranije i prijenosom tutorstva (*legitimus – in iure cessio*), ili zahvalom (*testamentarius – abdicatio*),
- * po ispričnim razlozima (*excusationes*) ili imenovanjem boljega (*potioris nominatio*)
- * uvjet ili rok kod testamentarnog tutora
- * smrt ili *capitis deminutio pupila*

Tutela mulierum

- * žene koje *nisu in patria potestate* ili u braku *cum manu*
- * bez odobrenja žena nije mogla:
 - * pokrenuti legisakciju
 - * otuđiti *res Mancipi*
 - * obvezati se stipulacijom ili odreći se obveze akceptilacijom
 - * sklopiti brak *cum manu*
 - * prihvatiti nasljedstvo
 - * napraviti oporuku
 - * osloboditi robove

Tutela mulierum

- * Gai Inst. 190. *Feminas uero perfectae aetatis in tutela esse fere nulla pretiosa ratio suasisse uidetur: nam quae uulgo creditur, quia leuitate animi plerumque decipiuntur et aequum erat eas tutorum auctoritate regi, magis speciosa uidetur quam uera; mulieres enim, quae perfectae aetatis sunt, ipsae sibi negotia tractant, et in quibusdam causis dicis gratia tutor interponit auctoritatem suam; saepe etiam inuitus auctor fieri a praetore cogitur. 191. Unde cum tutore nullum ex tutela iudicium mulieri datur: at ubi pupillorum pupillarumue negotia tutores tractant, eis post pubertatem tutelae iudicio rationem reddunt.*
- * Nema valjanog razloga, uistinu, da punoljetne žene budu pod tutorstvom: naime, općeniti sud, da su zbog neiskustva (slabe procjene) podložne prevari i da im je zbog toga pravično postaviti kontrolu tutora, više je prigodan nego istinit; žene naime, koje su punoljetne, same vode svoje poslove, i samo u pojedinim slučajevima formalno tutor daje svoje odobrenje; često je prisiljen dati odobrenje bez suglasnosti po naredbi pretora. Zbog toga žena pod tutorstvom nema pravo na *actio tutelae*: nasuprot tome tutor vodi poslove pupila pa poslije doraslosti imaju tužbu radi podnošenja računa.

Tutela mulierum

- * nema upravljanja imovinom - samo *auctoritatis interpositio*
- * *Tutela legitima, testamentaria, dativa, optiva*
- * *Coemptio fiduciaria*
- * 410.g. Honorije – ukinuo tutelu, *ius liberorum*

Tutela mulierum

- * *Ulpiani, Reg. 11,27 Tutoris auctoritas necessaria est mulieribus quidem in his rebus: si lege aut legitimo iudicio agant, si se obligent, si civile negotium gerant, si libertae suae permittant in contubernio alieni serui morari, si rem Mancipii alienent.* (Tutorova suglasnost (odobrenje) potrebna je ženama u ovim poslovima: ako vode spor na temelju zakona ili zakonskog postupka, ako se obvezuju, ako obavljaju drugi pravni posao po civilnom pravu, ako dopuštaju svojoj oslobođenici da živi u contuberniumu s tuđim robom i ako otuđuju *res Mancipi*.)
- * *Gai, Inst. 2,118 Observandum praeterea est, ut si mulier quae in tutela est faciat testamentum, tutore auctore facere debeat: alioquin inutiliter iure civili testabitur.* (Trebalo voditi računa i o tome da žena, koja je pod tutorstvom, ako hoće sačiniti testament, treba to učiniti uz suglasnost (odobrenje) tutora; inače joj je po civilnom pravu testament ništav.)

Cura - skrbništvo

- * *Cura furiosi* – ZXIIP, *legitima aut dativa*
- * *Cura prodigi* – -II-, neoporučna pa oporučna imovina, *interdictio bonorum*
- * *Cura minorum* – *minor XXV annis*

Cura - općenito

- * *Justiniani, Inst. 1,23,3* Duševno bolesna osoba i rasipnik, makar bili i stariji od dvadeset pet godina, nalaze se, ipak, pod kuratorstvom agnata, prema Zakoniku XII ploča; moguće je također da im u Rimu upravitelj grada ili pretor, a u provincijama upravitelji, na osnovi utvrđivanja stanja, odrede kuratore.
- * *Justiniani, Inst. 1,23, pr-2* Punoljetni muškarci i djevojke, sve do navršene dvadeset pete godine imaju kuratore, jer, iako su punoljetni, ipak nisu toliko godina (tu dob) dosegli da bi mogli u redu obavljati svoje pravne poslove. (1) Kuratore određuju oni isti magistrati koji određuju i tutore. Ipak, kurator se ne određuje testamentom, odnosno ako bude određen, potvrđuje ga svojom odlukom pretor ili upravitelj provincije. (2) Mladići nisu dužni da prihvate kuratora protiv svoje volje, izuzev kod sudskog spora. Kurator se može odrediti i za jednu određenu stvar.
- * *Justiniani, Inst. 1,23,4* Ali i lakšem duševnom bolesniku te gluhom i nijemom, kao i onom tko je shrvan trajnom bolešću, ako ne mogu upravljati svojim poslovima (imovinom), treba dati kuratora.
- * *D. 27,3,4,3 Paulus libro octavo ad Sabinum* Cum furiosi curatore non tutelae, sed negotiorum gestorum actio est: quae competit etiam dum negotia gerit, quia non idem in hac actione, quod in tutelae actione, dum impubes est is cuius tutela geritur, constitutum est. (S kuratorom duševno bolesne osobe ne vodi se spor na osnovi tužbe iz tutorstva, nego iz posloводства bez naloga (*negotiorum gestorum*), a ta se tužba može upotrijebiti i dok se ti poslovi vode; određeno je, naime, da se ova tužba razlikuje od tužbe iz tutorstva, budući da je još maloljetan onaj nad kojim postoji tutorstvo.)

Cura (skrbništvo)

- * *cura furiosi*
 - * *furiosus* – moguća *lucida intervalla* (razlika prema *demens, mente caput*)
 - * predviđena u Zakoniku XII ploča
 - * pripada agnatima i gentilima (*legitima*)
 - * kasnije *curator honorarius* (imenuje magistrat – može uvažiti i oporuku)
 - * uprava imovine

Cura (skrbništvo)

- * *cura prodigi*
 - * rasipnik
 - * najprije po Zakoniku XII ploča, onaj koji bi rasipao stečeno *ab intestato*, a imao je djece
 - * u pretorskom pravu i glede oporuka
 - * imenuje magistrat, može uvažiti i oporuku
 - * zabrana raspolaganja imovinom do prestanka sklonosti rasipanju

Cura (skrbništvo)

- * *cura minorum*

- * *minores viginti quinque annorum* (mlađi od 25 godina)

- * carsko doba

- * *lex Plaetoria de circumscriptione adulescentium* (cca. 200. g. pr. Kr.)

- * mogućnost prijevare

- * *curator ad certam causam*

- * kasnije proširena, slična tuteli

- * neobvezna

- * minor može upravljati imovinom

- * *exceptio legis Plaetoriae, restitutio in integrum*

Cura (skrbništvo)

- * ostali slučajevi
 - * *cura debilium personarum* (stari, nemoćni)
 - * *cura impuberis* (spriječenost tutora ili sukob interesa s pupilom)
 - * *cura ventris (nasciturus)*
- * ostvarivanje zahtjeva iz skrbništva – *actio negotiorum gestorum directa i contraria*

Za sva dodatna pitanja možete se obratiti na:
tomislav.karlovic@pravo.hr

Hvala na pozornosti!